

Зайченко Наталія Іванівна

*доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної та прикладної психології
Інститут екології економіки і права*

Зайченко Наталия Ивановна

*доктор педагогических наук,
профессор кафедры общей и прикладной психологии
Институт экологии экономики и права*

Zaichenko Nataliia

*Doctor of Pedagogical Sciences
Institute for Ecology Economy and Law*

Е. ЛУИС АНДРЕ ПРО «ПОЛІТИЧНУ ПЕДАГОГІКУ» ЯК ПАНАЦЕЮ

Э. ЛУИС АНДРЕ О «ПОЛИТИЧЕСКОЙ ПЕДАГОГИКЕ» КАК ПАНАЦЕЕ

E. LUIS ANDRE ABOUT «POLITICAL PEDAGOGY» AS A PANACEA

Анотація. Статтю присвячено аналізу поглядів на феномен «політичної педагогіки» видатного іспанського публіциста, педагога, психолога Елоя Луїса Андре (1876–1935). Виявлено, що в багатьох його публікаціях «політичної педагогіки» надавалося особливе значення у формуванні громадянського духу іспанського народу, в чому бачилася історична умова – панацея від усіх політичних негараздів, які спіткали Іспанію наприкінці XIX – у першій третині XX ст.

Ключові слова: Е. Луїс Андре, іспанський педагог, «політична педагогіка», громадянське виховання, громадянський дух.

Аннотация. Статья посвящена анализу взглядов на феномен «политической педагогики» выдающегося испанского публициста, педагога, психолога Элоя Луиса Андре (1876–1935). Выведено, что во многих его публикациях «политической педагогики» придавалось особенное значение в формировании гражданского духа испанского народа, в чем виделось историческое условие – панацея от всех политических проблем, с которыми столкнулась Испания в конце XIX – первой трети XX в.

Ключевые слова: Э. Луис Андре, испанский педагог, «политическая педагогика», гражданское воспитание, гражданский дух.

Summary. The article is devoted to the analysis of views on «political pedagogy» phenomenon of outstanding Spanish publicist, educator, psychologist Eloy Luis Andre (1876–1935). It is revealed that in many of his publications «political pedagogy» was given great importance in formation the civil spirit of Spanish nation, in which historical condition was seen – a panacea for all political problems of Spain at the end of the 19th – first third of the 20th century.

Key words: E. Luis Andre, Spanish educator, «political pedagogy», civil education, civil spirit.

Постановка проблеми. Славетний іспанський публіцист, педагог, психолог Е. Луїс Андре (Eloy Anselmo Luis y Andre) (1876–1935) у філософсько-публіцистичних працях 1900–1920-х років розвинув ідеї «політичної педагогіки». В іспанському педагогічному дискурсі наприкінці XIX – у першій третині XX ст. концепт «політична педагогіка» був широко вживаний, зокрема його аналізу було присвячено окремі педагогічні публікації Х. Ортеги-і-Гассета (Jose Ortega y Gasset), А. Посади (Adolfo Posada), К. Саїс (Concepcion Saiz), М. Поло де ла Торібіо (Manuel Polo de la

Toribio), Ф. Марті Альпера (Felix Marti y Alpera), А. Понса (Adolfo Pons) та ін. Е. Луїс Андре ототожнював концепти «політична педагогіка» і «громадянське виховання», відстоюючи позицію пріоритетного суспільного призначення педагогіки. Для нього політична педагогіка – складник соціальної педагогіки, адже виховання громадянина, особистості політично свідомої – тільки частка всеохоплюючого соціального виховання. За політичною педагогікою закріплювалася одна з найважливіших соціально-педагогічних функцій – розвиток національної самосвідомості, без чого не

увялялися можливими ні народна єдність, ні політична демократія, ні «іспанський ренесанс».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі педагогічні погляди Е. Луїса Андре висвітлено у наукових роботах зарубіжних дослідників Р. Лопеса Васкеса (Ramon Lopez Vazquez), Г. Буєно Санчеса (Gustavo Bueno Sanchez), М. Бенсо Кальво (M. Carmen Benso Calvo) та ін.

Мета статті — з'ясувати, які завдання було поставлено Е. Луїсом Андре перед «політичною педагогікою».

Виклад основного матеріалу. Коло питань стосовно «політичної педагогіки» найбільш виразно було окреслено Е. Луїсом Андре у статті «Проблема громадянського виховання» (1914 р.). Формулюючи мету громадянського виховання, іспанський педагог зазначав, що виховання слугує формуванню і індивідуальної особистості, і колективного духу, і політичної спільності, саме тому необхідно на наукових засадах вивчати педагогіку народів, політичну педагогіку (курсів — Е. Луїса Андре). «Те, до чого ми прямуємо у політичній педагогіці, або громадянському вихованні, є не що інше, як розв'язання проблеми соціальної педагогіки, адже сфера її дії починається в родинному вогнищі, де відбувається первинне суспільно-політичне виховання — підготовка суспільної реальності і народної одночасно», — стверджував Е. Луїс Андре [1, с. 94–95].

Політична педагогіка (або громадянське виховання) з'ясовує об'єктивні умови і суб'єктивні способи діяльності, мислення, суспільного почуття в його політичній модальності, які виявляються в індивідуальній свідомості — основному елементі колективної свідомості. Е. Луїс Андре вказував, що є три механізми громадянського виховання — «адаптація, інгібіція та політична співпраця». За їхньої дії індивід здобуває знання про спільне, почуття спільного і солідарність у громадянській спільноті (родині, державі, місті, народі) [1, с. 95].

Основною метою суспільного виховання має бути прагнення формувати колективний дух, адже «виховання колективного духу — фундаментальна проблема будь-якої демократії, аристократії, месократії, котрі можуть жити, немовби гілля на єдиному стовбурі соком, — народом. Виховання колективного духу — це закладання складових елементів народу», — піднесено проголошував іспанський педагог [1, с. 94].

Громадянський дух, на тверде переконання Е. Луїса Андре, ґрунтується на свідомому дотриманні прав, виконанні обов'язків і діянні добродійностей громадянами, які складають народ, організований для культурного життя в державу. Однією з відмінних рис сучасного режиму, модерного конституціоналізму є звеличення індивідуальності, розуміння її як «істоти в собі, якоїсь абсолютної, унікальної» [1, с. 91–92]. Але найбільшим недоліком теперішнього політичного стану є глибинна розбіжність між

законом і реальністю, між декларацією і суспільно-індивідуальним життям; і цей антагонізм може викликати революцію [1, с. 92].

Культ парламентаризму просто замінив культ церковний. Для неграмотного люду, який не усвідомлює ні своїх прав, ні обов'язків, який тривалий час відсторонювався від активного політичного життя, ця заміна обійшлася дорожче. І єдиний шлях подолання історичних суперечностей — народне самоусвідомлення, пізнання народом своєї громадянської місії. «З розвиненням культури у формах праці, багатства, науки і техніки, обумовленої новим суспільним укладом, соціальна реальність, представлена як індивідуальною особистістю, так і колективною організацією різноманітних особистостей, розкривається у формі самосвідомості; і в той момент, коли з'являється колективний дух, дух, що історично втілений у народі, сформований у різних обставинах національного життя, набуває вищої форми у національній державі, а свого вищого рівня — у культурі. І цей колективний дух у своєму політичному втіленні зветься громадянськістю», — наголошував іспанський педагог [1, с. 93].

У публікації «Психологія думки і етика голосу виборця» (1917 р.) Е. Луїс Андре рішуче розкритикував політичний стан в Іспанії, зауваживши, що в реальності народ не є господарем своєї землі, що економіка — в руках «чужинців», а «ми є народ, історично — ампутований, психологічно — сплячий; ми — привид, тінь «прийдешньої національної держави» [2, с. 1]. На погляд видатного публіциста, іспанський шлях мав відрізнятись від Французької республіки, від 20-х республік «іспанського походження», які стали «жертвами доктрини Монро», і спрямовуватися не стільки на установлення республіки чи повалення монархії, скільки на «викоування національної свідомості та самостійну організацію народу» [2, с. 1].

Причини політичних негараздів в Іспанії Е. Луїс Андре бачив виключно в тому, що країна не мала справжнього «народного суверенітету». Народ не міг виразити свою волю, оскільки не був скріплений єдиним колективним духом. Піренейська земля — матір і «лівих», і «правих», а вони загрузнули у взаємній ненависті, забувши про любов до Батьківщини. Діалектичний процес розбудови національної свідомості, об'єднання народу на засадах взаєморозуміння і сердечності був обтяжений і тією обставиною, що «між суспільною масою та правлячими класами існує величезна безодня», — відмічав славетний мислитель [2, с. 1].

Яку цінність в Іспанії взагалі має політичний голос? — задається питанням Е. Луїс Андре, коли з 4,75 млн. виборців 1,87 млн. є неграмотними, 3,37 млн. використовуються на земельних роботах і в ручній праці. «Народ вироджується, перетворюється на плебс, коли стає жертвою нещастя і голоду <...> Серед народу, у якого з 20 мільйонів жителів

12 мільйонів неграмотних і 19 мільйонів голодуючих, дуже легко посягати ідеологію будь-якого типу» [2, с. 1].

Аби вийти з часів лихоліття, зайняти позиції однієї з провідних країн Європи, Іспанії необхідно в політичній системі закладати фундаментальні підвалини справжнього, а не «абстрактного» демократичного устрою. Такою опорою іспанський публіцист вважав суспільну консолідацію, і досягнення її бачив у самопізнанні, самоусвідомленні народу. Виступаючи на конференції у Королівській Академії юриспруденції 22 березня 1924 року з доповіддю «Національна свідомість і її передумови», Е. Луїс Андре зазначав, що іспанський народ переживає кризу самовизначення, перед ним постала нагальна потреба формування міцної національної свідомості, основою чого мають бути мислення, дух добра і традиція. Втілюючи ідеали минулого, з любов'ю оберігаючи історію, іспанський народ повинен усю свою волю спрямувати на теперішнє та майбутнє [3, с. 4].

Процес національного самоусвідомлення має певні закономірності. Зауваживши про те, що гасла Французької революції не справдилися для наступних поколінь, адже, заклавши новий дух і нове право, вони посприяли «поширенню великих міжнародних олігархій: капіталізму, соціалізму, демократії», Е. Луїс Андре стверджував: «Суспільні класи еволюціонують, але не відмирають. Держава, як суспільна влада, має бути продуктом співпраці соціальних елементів, а не каст. Суспільні структури породжуються в процесі індивідуальної диференціації, тяжіють до поглиблення структурування, збагачення свого природного змісту, уможливлення до оновлення. Нація — це єдина скрипа суспільних класів, задля чого всі мають співпрацювати. Родина — це вогнище, де утворюються класи й оновлюються. Завжди плебейство і тиранія були братами» [4, с. 4].

В одній з ранніх робіт «Нарис про політичну етику» (1908 р.) Е. Луїс Андре вдався до аналізу явища народності, розуміючи під ним спільність, єдність. Родина і народ — це «етично-природні і етично-історичні організми», утворені на засадах любові, насамперед для того, щоб продовжувалося життя, зміцнювалося у живих істотах. «Національне почуття пробуджується тоді, коли виникає необхідність захищати могили предків і маєтки сучасників. Для того, щоб відчувати батьківщину, достатньо мати ідею батьківщини — минулої (історична батьківщина), теперішньої (людська батьківщина) і майбутньої (дитяча батьківщина) <...> щоб відчувати народ, цього недостатньо, треба вийти за межі почуття до землі. <...> Спільність походження, спільність землі, однорідність того, що споглядається та оброблюється, — це є фактори народності: раса, традиція, земля, економіка», — доводив іспанський педагог [5, с. 161–162].

Від самого народження держави як суспільного організму джерела її суверенності були у життєвості

й органічному конституюванні народної спільноти; і ця спільнота є «самометою» [5, с. 176].

Народність не варто ототожнювати з національним почуттям, адже останнє «є щось спонтанне, органічне, властиве будь-якій людині в спільноті, але [народний] дух передбачає, окрім ясної і досконалої ідеї спільності, ідеал прагнень та устремлінь до покращення, які досягаються вольовими діяннями», — пояснював Е. Луїс Андре [5, с. 162].

Саме на цінностях народності має здійснюватися громадянське виховання, бо від цього залежить народне єднання і національне відродження. «Віра в наше національне воскресіння — це питання серця, це сердечний імператив, а не категоричний. Вірувати в наш народ означає творити й оновлювати народність. Підтримувати віру в нього рівнозначно сприянню його життя. Бажати безсмертя народу — це означає виховувати нашу молодь, наших дітей», — палко проголошував іспанський мислитель [5, с. 163].

У статті «Що є народ?» (1918 р.) Е. Луїс Андре виокремлював три ознаки, характерних для народу — це, по-перше, спільність, «соціальне психофізичне утворення, в якому усі і кожний з індивідів, що його складають, мають однаковий зміст природного й духовного життя»; по-друге, спільність, усталена історично; і по-третє, культурна спільність, «що, будучи заснованою на даних природних умовах, увіковічує спільне історичне життя» [6, с. 1].

Множина людей, маса людей не становлять народ. Для того, щоб стати народом, людська спільнота створює цінності, які мають індивідуальну значущість, передає їх подальшим поколінням у спадок, за традицією, з вихованням. «Дані цінності, збережені традицією й оновлені, звеличені та удосконалені прогресом, конституують, власне кажучи, об'єктивний дух народу, який німці називають *Volgeist*, і більше, ніж об'єктивний дух, цілісний стан людської культури, що передається від покоління до покоління. Для кожного покоління, прийшлого до життя, це асимільована матерія, необхідна підтримка для збереження і розвитку, матеріальне й духовне живлення, без якого неможлива послідовна у часі солідарність, що є гарантією неперервності та життєвості культурних змістів. Завдяки цінностям формується суб'єктивний народний дух (*Volksseele*), свідомість, або колективна душа, що в кожному індивіді виявляється як усвідомлення солідарності, взаємності і співжиття <...> Народ і нація тільки в такому значенні є синонімами, коли об'єктивний дух і суспільний суб'єктивний дух втілюються в людській масі, співжиття і виживання якої залежать від кровних зв'язків, традиції, праці, війни та ідеалів», — стверджував іспанський педагог-просвітителі [6, с. 1–2].

Населення без колективної душі, без культури не є народом, продовжував розмислювати Е. Луїс Андре. Коли органічне природно-історичне утворення

перетворюється на досконалу політичну спільноту, відповідну культурним цілям, народ організовується в національну державу. І саме внутрішній принцип народності визначає суверенність, справедливу й гідну, обумовлену історично. «Народ — це не сума окремих індивідів, а досконала інтеграція індивідів, життєва рівновага цієї інтеграції із властивими їй способами збереження і розвитку. Індивідуальне у народній цілісності розчиняється, як крапля води в океані, але воно не втрачає своєї персональності», — підсумовував публіцист [6, с. 2].

Висновки. В іспанському педагогічному дискурсі кінця XIX — першої третини XX ст. педагогічна позиція Е. Луїса Андре вирізнялася оригінальністю. Досліджуючи німецьку культуру і ментальність німецького народу, він прагнув відшукати історичні закономірності народного буття. У багатьох його філософсько-публіцистичних роботах звучить тема народу, за порівняльним принципом він здійснює глибинний аналіз іспанської народної ментальності. Роздуми Е. Луїса Андре постійно приводять його до

питання, чому, зорганізувавшись у національну державу, іспанський народ не став дійсним господарем своєї землі, не чинив у дійсності власної політичної волі й, що найгірше, — деградував, страждаючи від нещадної експлуатації? Саме це питання підвалиною закладено в своєрідну педагогічну концепцію визначного іспанського освітянина, ключовою ідеєю якої є ідея «політичної педагогіки», або громадянського виховання.

Народ втрачає владу, коли забуває або не усвідомлює, хто він є, яке історичне значення він має. Шлях самопізнання ж тернистий, чужинні зразки не життєві, «[у суспільстві] пануватиме опір та агресивність, допоки в його структурі, організації і функціонуванні не встановиться досконала гармонія, близька солідарність і повна свобода кожного індивіда», — був глибоко переконаний Е. Луїс Андре [7, с. 196–197].

Громадянськість — це історичний вибір народу бути свободним, і самопожертвування в цьому випадку — трансцендентно.

Література

1. Luis Andre E. El problema de la educacion civica. La España Moderna (Madrid). 1914. № 304, abril. — P. 91–110.
2. Luis Andre E. La psicologia de la opinion y la etica del sufragio. El Dia. Madrid. Viernes 30 de noviembre de 1917. № 13.534. — P. 1.
3. Conferencias. El Sr. Andre. La Correspondencia de España. Madrid. Sabado 22 de marzo de 1924. № 23.868, año LXXVII. — P. 4.
4. Luis Andre E. El ideario de las viejas ficciones. Renovacion Española. Madrid, 26 de marzo de 1918. № 9, año I. — P. 3–4.
5. Luis Andre E. Ensayo de etica politica. Nuestro Tiempo. Madrid, noviembre de 1908. № 119, año VIII. — P. 161–177.
6. Luis Andre E. ¿Qué es un pueblo? Renovacion Española. Madrid, 20 de junio de 1918. № 21, año I. — P. 1–2.
7. Luis Andre E. Etica individual y social. Madrid: Imprenta de Los Hijos de M. G. Hernandez, 1920. — 256 p.